

TÜRK İNKİLÂBÎ'NİN EVRENSELLİĞİ

M. VEHBİ TANFER*

Türk Milleti, ebedî lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, yok olmanın eşiğinde iken bağımsızlık savaşı vermiş ve bunda da başarılı olmuştur. Batının çağdaş değerler ve ilkelerini kabul ederek, inkılâbî bir çağdaşlaşma ideolojisine dönüştürmüştür¹. Bu inkılâp, Türk Milleti'ni çağdaş uygarlıklar seviyesine götürececek bir toplumsal hareket olduğu kadar, evrensel olan yönleriyle de, pek çok toplum için seçkin bir örnek ve umut kaynağı olmuştur. "Türk İnkılâbî'nin Evrenselliği" denildiğinde, konunun iki yönlü olarak önem taşıdığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, "Atatürkçü Düşünce Sistemi" dediğimiz Atatürkçülük İdeolojisi'nin bilimi rehber olarak alması, üstelik de çağdaş olan batılı değerleri benimsemesi; hatta, ilkeleriyle sistemleştirmesidir². İkincisi ise, Türk Milleti'nin yeni ve çağdaş değerleri benimsemesinin yanında, batılılaşmak ve çağdaşlaşmak için gerekli reformları yaparken, pek çok yönden ezilmiş ve sömürge topluluğu haline getirilmiş olan mazlum milletlere ışık tutması ve örnek oluşturmalarıdır³.

Türk İnkılâbî'nda, evrensel niteliği olan pek çok çağdaş kavram, Türk Milletinin varlığının sebebi olacak nitelikler kazanmıştır. Millet egemenliği anlayışı, hukukun üstünlüğü, anayasa, lâik devlet yapısı, siyasi partiler v.b. pek çok kavram, bu nitelikteki kavramlardan bazılarıdır. Bu kavramların herbiri, yeni Türkiye Devleti'nin Osmanlı Devleti ile her yönden karşılaştırılması sonucunda, gerçek anlamını kazanmakta; eski Osmanlı İmparatorluğu ile yeni Türkiye arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Bu kavramlar, batı dünyasının yüzyıllarboyu işleyerek, si-

* Atatürk Araştırma Merkezi Asli Üyesi..

1 İsmet Giritli, *Atatürkçülük İdeolojisi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1988; Tarık Zafer Tunaya, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul, 1981.

2 Vehbi Tanfer, "Atatürk ve Atatürkçülük", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1/1 (1984), ss. 300-314.

3 Bilal Şimşir, "Atatürk ve Üçüncü Dünya İlkeleri", VIII. *Türk Tarih Kongresi*, (Kongreye Sunulan Bildiriler), 3. cilt, Ankara, 1983, s. 1903-1940.

yasal içeriğini zenginleştirdiği kavramlardır. Doğu dünyası ile batı dünyasının karşılaştırılmasında, batının geliştirip siyasal içeriğini güçlendirdiği kavramların, çağdaş ve evrensel değerler olarak ortaya çıktığı görülmektedir⁴. Dolayısıyla, Atatürkçülük'teki çağdaşlaşmak hedefi, batılılaşmakla paralel olarak kendisini göstermiştir. Nitekim Atatürk, daha 1923 yılında, Fransız gazetecilerinden Maurice Pernot'a şunları söylemiştir: "Memleketimizi çağdaşlaştırmak istiyoruz. Bütün çabamız Türkiye'de çağdaş, dolayısıyla batılı bir hükümet meydana getirmektir. Medeniyete girmek isteyip de, batıya yönelmemiş millet hangisidir?"⁵.

Bu sözleriyle Atatürk, çağdaş dünya uygarlığına katılarak onun onurlu bir üyesi olmak ve sosyal, siyasal ve kültürel yaşamda tutum ve davranışları uygar ölçülere göre ayarlayıp ileri, çağdaş milletler arasında Türk Milleti'ne hakkı olan saygın yerini kazandırmak düşüncesindedir. Büyük amacını, bu yöne çevirmişti. O, yine 1923 yılında kendi milletine verdiği demeçte, amacını şu cümlelerle açıklamıştı: "Memleket kesinlikle çağdaş ve yenilikçi olacaktır. Bizim için bu bir yaşam davasıdır. Bütün fedakârlıklarımızın sonuç vermesi buna bağlıdır"⁶.

Görülüyor ki Atatürk, Türk İnkılâbı'nı, Türk Milletini batılı bir toplum haline getirme amacı güden siyasal, sosyal, kültürel bir hareket olarak kabul etmektedir. O halde, Türk İnkılâbı nedir? Bu sorunun cevabını Atatürk, 5 Kasım 1925'te, Ankara Hukuk Mektebi'nin açılışında, şu cümlelerle açıklamıştı: "Türk İnkılâbı nedir? Bu inkılâp, kelimenin ilk anda akla getirdiği ihtilâl anlamından başka, ondan daha geniş bir değişimi ifade etmektedir. Bugünkü devletimizin şekli, asırlardan beri gelen şekilleri ortadan kaldıran en gelişkin biçim olmuştur. Millettin varlığını devam ettirebilmek için bireyleri arasında düşündüğü ortak bağ, asırlardanberi gelen biçim ve içeriğini değiştirmiş; yani millet, dinî ve mezhebî bağ yerine Türk milliyeti bağıyla bireylerini toplamıştır. Millet, uluslararası genel mücadele sahasında yaşama ve kuvvet nedeni olacak iklim ve aracının ancak çağdaş medeniyette bulunabileceğini, bir gerçek olarak, ilke saymıştır"⁷.

Değinen bu hususlar, doğulu bir toplumun tarihsel birikiminin ya da bir başka deyişle tarihsel evriminin sonucu olacak konular değillerdir. Doğu toplumları, batının çağdaş değerlerine ve bu değerlere dayalı olarak teknolojik ge-

4 Doğu toplumları ile batı toplumlarının bir karşılaştırması için bkz: Halil İnalcık, "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", *Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi* (RCD), Ankara, 1972; s. 35.

5 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.III, TTK basm., Ankara, 1961, s. 91.

6 A.g.e., C.II, Ankara, 1989, s. 71; Atatürk'ün özellikle 1922 yılından sonraki konuşmalarında, batılılaşmak kavramı üzerinde yoğun olarak durduğu görülmektedir.

7 A.g.e., s. 249.

lişmelere kapalı kaldıklarından ümmetçilik esasını aşamamışlar, tam bağımsızlıklarını koruyamamışlar, millî duyguların uyanması ve özgür iradelerini ellerine alma yönünden de geri kalmışlardır. Batı dünyasını çağdaş yapan, onun zihin yapısı, akılcı düşünce biçimi olmuştur⁸. Rönesans ve Reform hareketleri ile Avrupa'nın her konuda aydınlanma dönemini yaşadığı, bireyciliğin güçlendiği, toplumsal dayanışma ve toplumsal birlik duygularının geliştiği de bilinmektedir. Millî sınırlara kavuşma, tam bağımsızlık anlayışına yönelme, millî egemenliğe değer verme, kuvvetler ayrılığı ilkeleri ile demokratik nizamı benimseme, tarihin akışı içinde sabırla elde edilen çağdaş değerler olmuşlardır. Doğu toplumlarının bunları yaşamadığı ve bunları elde edecek toplumsal bilgi ve beceri düzeyine ulaşamadıkları da görülmüştür. Sonuçta, batının doğuya üstünlüğü ile, doğulu toplumların sömürge toplumları haline geldiklerine tanık olunmuştur. Osmanlı Devleti'nin de aynı akibete doğru sürüklendiğine tarihi olaylar tanıklık etmektedir. I. Dünya Savaşı'nın bitiminin hemen ardından, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki Türk Milleti, hem batılı sömürgeci güçlere karşı savaşmış, hem de bu milletin, insanlığın ortak malı olmuş çağdaş değerleri elde etmek gibi çok yönlü mücadelesine tanık olunmuştur⁹.

Burada üzerinde durulması gereken nokta, Türk İnkılâbı'nın batının emperyalist değerlerini değil, insanlığın malı olmuş çağdaş değerlerini benimsemiş olmasıdır. Krallığı ve onun destekçisi pek çok köhnemiş kurumu yıkıp Cumhuriyet rejimini getiren ve sosyal ve siyasal yaşamda Aydınlanma Dönemi'nin geliştirdiği çağdaş kavramları benimseyen ve devlet yapısında onlara işlerlik kazandıran Fransa İhtilâli'nin, Türk İnkılâbı'nı etkilemesi yönünden, ayrı bir önemi vardır. Nitekim, ebedî önder Atatürk, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak, *Lé Matin* gazetesinin bir muhabirine verdiği ve 8 Mart 1928 tarihli *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanan demecinde, Fransız İhtilâli'nin önemini vurgulamış ve bu inkılâbın Türk İnkılâbı ile ilişkisini şu cümlelerle açıklamıştır: "Fransız İhtilâli bütün dünyaya özgürlük düşüncesini yaymıştır. Fakat o tarihten bu yana insanlık ilerlemiştir. Türk demokrasisi, Fransa İhtilâli'nin açtığı yolu izlemiş, fakat kendine özgü belirgin nitelikte gelişmiştir. Çünkü her ulus devrimini, toplumsal ortamın baskılarına ve ihtiyaçlarına bağlı olan durum ve

8 Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 35.

9 Bekir Sıtkı Baykal, *"Cumhuriyetimizin Tarihsel Anlamı (Bir Deneme), 50 Yıl Konferansları*, A.Ü.D.T.C.F. yay., Ankara, 1976, s. 137-145; yine bkz: Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK yay., Ankara, 1984; Vehbi Tanfer, *"Atatürk ve Devrimleri"*, *Atatürk Konferansları* (1973-1974), TTK yay., Ankara, 1977, s. 273-286; yine bu konuda Atatürk'ün üç ciltlik büyük Nutuk'una bakılabilir; bu süreç, en canlı biçimde, inkılâbın liderinin anlatımında görülmektedir.

konumuna ve bu ihtilâl ile devrimin olduğu zamana göre yapar"¹⁰.

Fransa İhtilâli'nin evrensel nitelikli çağdaş değerleri de beraberinde getirdiğini, Fransız toplumundan başka, pek çok dünya toplumunun bu ilkelerden etkilendiğini, böylece, dünya tarihinin akışının değiştiğini; siyasal sınırlar kavramı paralelinde, bağımsızlık ve özgürlük fikrinin de gelişmesi suretiyle, toplumların bu kavramlarla pekişmiş yeni prensipler edindiklerini ve yepyeni ideallere yönelindiklerini biliyoruz. Lâtin Amerika toplumlarının Portekiz ve İspanya'ya karşı bağımsızlık ve özgürlük savaşları verişleri, Avrupa'da krallık rejimlerine ve onların devlet anlayışlarına karşı millî nitelikli savaşların ortaya çıkışı, anayasa ve hürriyet hareketleri, evrensel nitelikli Fransa İhtilâli'nin yol açtığı yeni gelişmeler olmuşlardır¹¹. Okumayı ve öğrenmeyi bir tutku haline getirmiş olan Atatürk'ün, okuduğu kitaplar arasında dünya tarihi ile ilgili kitapların bir hayli yer tutması ve bunların içinden, özellikle Fransa İhtilâli'ni anlatan kitapları özenle okumuş olmasından da bilmekteyiz ki¹²; doğal olarak o, bu ihtilâl hareketinden pek çok şey öğrenmiş, dünyaya yayılıp etkisi altına alan pek çok kavramın beşiğinin bu ihtilâl olduğunu görmüştür. Üstelik Atatürk, yalnızca okuyup öğrendikleriyle yetinen bir insan değildir; öğrendiklerinden senteze gidebilen bir insandır¹³. Kurtuluş Savaşı'nın en kritik günlerinde, Fransa İhtilâli'nin yıldönümü nedeniyle, 14 Temmuz 1922'de Ankara'daki Fransız temsilciliğinde düzenlenen bir törene katılımı sırasında yapmış olduğu bir konuşmaya: "Fransız Ulusu'nun 14 Temmuz ulusal bayramı, biraz da ruhunda özgürlük ve bağımsızlık aşkını taşıyan bütün ulusların bayramıdır" diyerek başlamış ve şöyle devam etmiştir: "Eğer haksızlığa uğramış Asya ve Afrika ulusları bizim bağımsızlık mücadelemizden bir ibret dersi almışlarsa, kendileri için pahalya da mal olsa bu yola gireceklerdir. Özgürlük ve bağımsızlıktan yoksun bir ulus için yaşamın ne anlamı ve ne de zevki vardır. Baylar! Bizim Asya'yı ayaklanmaya sürükleyişimiz, Fransa Ulusu'nun kahramanca hareketlere sürükleyen nedenlerden daha az kuvvetli ve daha az mantıklı değildir"¹⁴.

10 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* C.III, Ankara, 1961, s. 81; yine bkz: Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler*, Kitaplar, TTK yay., Ankara, 1982, s. 10-11.

11 Fransa ihtilâli için şu eserlere bkz.: Pierre Gaxotte, *Fransız İhtilâli Tarihi*, Varlık yay., İstanbul, 1969; A. Aulard, *Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi*, 3 cilt, TTK yay., 2. baskı, Ankara, 1987.

12 Şerafettin Turan, a.g.e., s. 13-14.

13 Bu durum, onun özellikle Jean Jaques Rousseau'yu, eleştirir nitelikteki konuşmasında görülebilir. Bkz: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.I., s. 205. yine bkz.: Cahit Tanyol, *Atatürk ve Halkçılık*, İş bankası yay., Ankara, 1984, s. 102-104.

14 Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası* (Haz. : Samih Nafiz Tansu) İstanbul, 1957, s. 554-557, Şerafettin Turan, a.g.e., s. 9-10.

Şüphe yok ki, Atatürk'ün sözünü ettiği ve savunduğu bağımsızlık ve özgürlük düşüncesi, toplumların kendi benliklerine ve siyasal kimliklerine kavuşmaları esasına dayanan, millî nitelikli bir anlayışı açıklar. Çünkü Atatürk'e göre, değişmez bir ilke olarak milliyetçilik esastır. Bu nedenden dolayı, eski Osmanlı hanedanı etrafında, değişik etnik kökenden gelen halk unsurlarının, siyasal birlik duygusu etrafında, sömürgeci batı devletlerine karşı verilecek bir bağımsızlık anlayışını ve din esasına dayanan ortak tepki yöntemini, daha meclisin açılması sırasında, Suriye'den ve Irak'tan gelen heyetler nezdinde reddeder. O, Fransa İhtilâli'nin modern anlamını verdiği millî birlik duygusunu ve bağımsızlık anlayışını, Türkiye ile batı emperyalizmine karşı ortak mücadeleci isteyen bu heyetlere önerir¹⁵.

Fransa İhtilâli'nin açtığı yoldan ulusunu bağımsızlağa götürerek, çok çetin bir savaştan zaferle çıkmış olan Atatürk, ülkesini bağımsız, insanını da hür yapmıştır. Türk Milleti'nin verdiği mücadelenin, yalnızca Türkiye sınırları içinde kalmayacağını, bunun ezilen Asya ve Afrika uluslarını bağımsızlık savaşına itecek evrensel nitelikli bir hareket olduğunu düşünmüştür. Nitekim, Türk Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, üçüncü dünya toplumlarınca o zamana kadar yenilemez olarak düşünülen sömürgeciliğe karşı, bağımsızlık savaşlarının Kuzey Afrika ve Asya toplumlarını sarması, Atatürk'ün bu uzak görüşlülüğünün isbatı olmuştur. O, Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü günlerde, 7 Temmuz 1922'de, İran Elçisi Mümtazüddeve İsmail Han'ın onuruna verdiği ziyafette yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: "Türkiye'nin bugünkü mücadelesi, yalnız kendi nâm ve hesabına olsaydı, belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye azim ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün şarkın davasıdır. Ve bunu nihayete getirinceye kadar, Türkiye kendisiyle beraber olan şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir"¹⁶.

Atatürk'ün bu içerikte pek çok konuşması vardır. Şu sözleri, onun özlem ve beklentilerini dile getiren, uzakgörüşlülüğünü gösteren en anlamlı sözlerindedir: "Şarktan şimdi doğacak olan güneşe bakınız. Bugün günün ağardığını nasıl görüyorsanız, uzaktan bütün şark milletlerinin uyanışlarını da öyle görüyorum. Hürriyet ve istiklâline kavuşacak olan pek çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu, şüphesiz ki terâkkiye ve refaha müteveccih vukubulacaktır. Bu milletler bütün güçlülere ve bütün engellere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen istikbâle ulaşacaklardır. Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yo-

15 *T.B.M.M. Celse Zabıtları*, C.I, İş Bank. yay., Ankara, 1985, s. 2-3.

16 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçler*, C.II, s. 44.

kolacak ve yerlerine milletlerarasında hiç bir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hakim olacaktır. Bu sözleri söyleyen Cumhurreisi değil, sadece Türk Milleti'nin bir ferdi olarak Mustafa Kemal'dir"¹⁷.

Türk Kurtuluş Savaşı'nın bitiminden sonra, üçüncü dünya toplumlarının bağımsızlık ve özgürlük hareketleri, bu görüşlerin doğruluğunu isbatlamış ve Türk İnkılâbı'nın evrensel niteliğinin sözünü ettiğimiz en büyük ve en önemli boyutunu ortaya koymuştur. Hint özgürlük hareketinin liderleri Javaharlal Nehru ve Gandhi¹⁸; Tunus milliyetçilerinin önderi Habib Burgiba¹⁹; İran'daki feodal yapıya karşı savaşan Rıza Şah Pehlevi²⁰; Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah²¹, toplumlarını sömürgeci güçlere karşı baş kaldırma yoluna sevkederken; Türk İnkılâbı ve bu inkılâbın önderi Mustafa Kemal Atatürk, onlara yol gösteren bir örnek ve yollarını aydınlatan bir ışık olmuştur. Bu liderlerin, Türk İnkılâbı ve Atatürk'ün gerçekleştirdiği büyük işler karşısında duydukları hayranlıklarını dile getiren pek çok sözleri vardır. Nitekim, Atatürk'ün ölümü üzerine, bütün doğu ulusları bu büyük adamın ölümünden duydukları büyük keder yüzünden yas tutmuşlardır. Bilâl Şimşir'in belirttiği gibi; Pakistan Ulusal Hareketi "Atatürk'ün ölümüyle Türkiye yaratıcısını, Asya kahraman milliyetçilik önderini ve dünya büyük devlet adamlarından birini kaybetmiştir" diyordu. Hindistan Sosyal Kulübü, "Hindliler'in kanısınca Kemal Paşa, yalnız Türkiye'ye değil, fakat bütün Asya halklarına da büyük hizmetlerde bulunmuştur. O kendi ülkesinde yaptığı reformlarda öteki Asyalılara da ilerleme ve özgürlük yolunu göstermiştir. Hatırası sonsuza değin yaşasın" diye ekliyordu. Pakistan'ın büyük önderi Cinnah'ın arzusuna da uyan Hindistan Müslüman Birliği Partisi, 18 Kasım 1938 Cuma gününü bütün Hindistan'da "Kemal Günü" olarak anmıştı. O gün camilerde dua edilmiş, mevlitler okunmuş, okullar kapanmış, yaşlı mitingler yapılmış ve büyük insan saygıyla, minnetle anılmıştı. Hindistan'ın Jorhat kasabasında yapılan "Kemal Günü" töreninde konuşan Dr. K. Hafizuddin Ahmet, "Rahmetlinin ruhuna gösterilecek gerçek saygının O'nun izinde yürümek olacağını" belirtmiştir²².

Bu noktada, önemli bir hususu da belirtmek gerekmektedir: Gerçekten de, bu uluslar, Türkiye ve Atatürk örneğini izleyerek, bağımsızlık ve özgürlük sa-

17 Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul, 1986, ss. 17-18.

18 Bkz.: Muhammed Sadiq, *"Türk Devrimi ve Hint Özgürlük Hareketi"*, *Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları*, A.Ü., yay. Ankara, 1981, s. 216-228.

19 Abdülvehab Bouhdiba, *"Tunus Milliyetçiliği ve Atatürk Örneği"*, a.g.e., s. 158-165.

20 Michael Finefrock, *"Atatürk ve Rıza Şah: Bir Karşılaştırma"*, a.g.e., s. 130-140.

21 Bilal Şimşir, a.g.e., s. 1903-1940.

22 A.g.e., s. 1933.

vaşlarını vermişlerdir; ama bu toplum hareketlerinin özüne daha ayrıntılı baktığında, bu liderlerin toplumlarına verdiklerinde, Türkiye'de olduğu gibi, batılılaşma ve çağdaş kavramları toplumuna benimsetme yönünden, kıyaslanamayacak derecede büyük farkların olduğu da görülmektedir. Bu durum, her sosyal hareketin birbirinden etkilenme yönünden çok noktada alışverişi olmakla birlikte, bir aşamadan sonra, toplumun kendi değerleri, faziletleri, Atatürk'ün deyişiyle de, "cevheri" denilebilecek özelliklerine paralel olarak, kendine özgü bir içerik ve biçimde gerçekleşmesi kuralı ile açıklanabilir. Türk İnkılâbı'yla birlikte, Türk Milleti'nin medeni uluslar seviyesine ulaşma yolunda, bütün zorluklara rağmen attığı dev adımlar, Türk Milleti'nin kanındaki medeni cevherlerin eseridir, denilebilir. Bu ise, Türk Milleti'nin bu toplumlarla karşılaştırılmasının sonunda, özellikle lâiklik anlayışında ve demokratikleşme çabalarında en belirgin biçimde kendisini gösterir. Nitekim Atatürk'ün şu sözleri, Türk Milleti'nde gördüğü cevheri açıklıyor gibidir: "Çünkü Türk Milleti'nin karakteri yüksektir. Türk Milleti çalışkandır. Türk Milleti zekidir. Çünkü Türk Milleti, millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yemesini bilmiştir. Ve çünkü, Türk Milleti'nin yürümekte olduğu terâkki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müsbet ilimdir"²³.

23 Atatürk'ün 10 Yıl Nutku'ndan; bkz., Atatürk'ün Söylev ve Demeçler, C. II, s. 318